

μίλει. Καθώς χρησιμοποιούνε τις λέξεις τῆς καθαρεύουσας όχι με κάπνιο σύστημα αιώθητιχό ἀλλά με τὴν προχειρότητα καὶ τὴν εὐκολία τοῦ τις χρησιμοποιεῖ ὁ βιαστικὸς δημοσιογράφος ἢ ὁ ἐπιστήμυνας τοῦ ἐκλατικεῖ τις διάφορες θεωρίες, καταργοῦνε κάθε προσιτόθεση καθαρῆς ποιητικῆς γλώσσας. Ἡ γλώσσα τοῦς ὄλη της τὴν προσωποπτία καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ παραστατικότητα τὴν ἐξαρτᾷ ἀπὸ μιὰ χτυπητὴ καθαρευουσιάνικη λέξη καρφωμένη ἐπιδειχτικὰ στὴν ἄμφορη μᾶζα μιᾶς δημοτικῆς φράσης. Μιὰ παραπλανημένη καὶ ἀφιλοσόφητη καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη σπρώχνει τοῦς νέους αὐτοῦς νὰ παραμελῶνε τὴ φυσικὴ τοῦς γλώσσα, νὰ μὴν τὴν ἀνυψῶνουνε καθόλου ἀπὸ τὸ στατικὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινῆς ὑπηρεσιακῆς χρήσης, τῆς πρόχειρης κουβέντας καὶ τῆς ψευτοφιλοσοφικῆς ἀλλολογογραφίας ἀπογοητευμένων ἐραστῶν καὶ νὰ ἀκαίρουνται με κοιμηκοποιημένες καὶ σοβαροφανεῖς καθαρευουσιάνικες ἐκφράσεις ὅπως χτυπᾶνε τὰ σπηρούνια τοῦς στὰ πεζοδρομία οἱ πρωτόβγαλτοι καὶ ματαιόδοξοι ἀξιωματικοί.

Ποιά σχέση ἔχουνε δὲ αὐτὰ με τὴν καθαρὴ ποιητικὴ γλώσσα τοῦ εἶναι ἀύστηρὸ σύστημα με ὄργάνωσι, ἐσωτερικῆ, με ἀπειρες καλλιτεχνικῆς δυνατότητες ἐξέλιξης καὶ πλουτισμοῦ, καὶ ὄχι αὐθαίρετο ἀνακάτωμα ἀγνώστης πειθαγωγίας, γιὰ λόγου εὐκολῆς καὶ ἀνεκάντητης κατασκευῆς τυποποιημένων καὶ ἀπροσώπων στίχων; Μὲ τέτοια γλώσσα γιὰ ὄργανο ἐκφραστικὸ τίπος εἶδους τέχνη μπορεῖ κανεὶς νὰ θεμελιώσῃ αἰθητικὰ καὶ τίπος εἶδους πολήση νὰ πραγματοποιήσῃ; Τὸ βλέπουμε ἀλόημονο, στὰ ἔργα τῶν ἀφθονων Καρυωτικῶν ποιητῶν. Οἱ εἰδόνες τοῦς, οἱ μεταφορές τοῦς, οἱ παρομοιώσεις τοῦς, οἱ ἀρχιτεχτονικῆς ἀναλογίες τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ συμβολικὰ παρασταίνουνε, ἢ ὑποτίθησι σὲ ἦχο, σὲ χρῶμα καὶ σὲ σχῆμα τῶν αἰσθημάτων τοῦς καὶ τῶν ὀραματισμῶν τοῦς, ἢ θὰ χάνουνε τὸν προσωπτικὸ τοῦς χαραχτήρα μέσα στὴν ἀπλάστη μᾶζα καὶ τοῦς συμβατικὸς σχηματισμοῦς τῆς πρόχειρης πειθαγωγίας ἢ θὰ παίρνουνε κάτι τὸ ἀπὸάντο, τὸ ἀψηρημένο, καὶ τὸ ἀπειρο, ξεφεύγοντας ἀπὸ κάθε ἀναγκαῖο καλλιτεχνικὸ πειρησμάμα καὶ πέφτοντας στὴν ἄβυσσο μιᾶς ἀπόλυτης ἀραστίας ποῦ δὲ δίνει τίποτε στὴ φαντασία καὶ στὴν αἴσθησι τοῦ ἀναγνώστη. Ἡ ποιητικὴ

εἰκόνα, ἢ καλύτερα τὸ ποιητικὸ ὄραμα, γιὰ νὰ ἐντυπωθεῖ καὶ νὰ συγγυήσῃ λυτρωτικὰ, πρέπει νὰ ἀναγνωριστῆ ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστη σὰ μιὰ ζωντανή, φυσικὴ καὶ ρυθμικὴ πραγματικότητα, ἀνιχνυτα ἄμας πιὸ τελειωμένη, ἐξιδονικευμένη καὶ σχεδὸν ὑπερασθητή. Διαφορετικὰ, ἢ ποιησι γίνεται πρόξα, καλὴ ἢ κακὴ ἀδιάφορα, ἐξυπηρετεῖ δηλαδὴ ὄμας τις ἀλλες ἀνάγκες τοῦ νοῦ μας ἔγτος ἀπὸ τὴν ὑπέριστατη ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μυστικὰ με τὸν ὑπερασθητὸ κόσμο τοῦ καθαρῶ ποιητικοῦ λόγου.

A. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ, *Τὰ Νέα Γράμματα*, 1935, σ. 478-486

5. Θ Ο Ρ Υ Β Ο Σ

Ἐ Καρυωτικῆς ἦταν ἓνας ποιητῆς με πολλὴν ἰδιορρυθμία. Πρὸ πόντων με μιὰ κανονία στὴν πόησι μας διάθεσι. Πάντως ἓνας καλὸς ποιητῆς. Πέθανε ἀύποκτόνησε— γυρεύοντας ἀκούμα τὸ ὄραμο του. Ἄν ζῶσε, ἴσως θὰ τὸν ἔβρισκε, ἴσως θὰ προγαροῦσε πολὸ καὶ οἱ νέοι τοῦ 1963 θὰ εἶχαν νὰ μελετῶν καὶ νὰ θαυμάζων ἓνα ποιητὴ πολὸ διαφορετικὸ ἀπὶ αὐτὸν τοῦ θεοποῦν οἱ νέοι τοῦ 1936. Γιατὶ, μερικὸι τοῦνὰχιστο, τὸν θεοποῦν. Κάνουν ἓνα μεγάλο θόρυβο γύρω στ' ὄνομά του. Ἐ Καρυωτικῆς ἔγινε Καρυωταρισμός— κάτι σὰ σχολὴ καὶ σὰ θρησκεία. Ἐφθασαν νὰ τὸν πῶν «Ἄντηρόσωπο τῆς ἐποχῆς». Ἐφθασαν νὰ τὸν συγγράνουν μὲ ἓνα γήγαντα, μὲ ἓνα ποιητὴ παγκόσμιο—τὸν Κεβάφη— καὶ νὰ τὸν ἀνακηρύξων διάδογο του. Μέτρο, ὄραμο, δὲν ἔχουν, βλέπετε, οἱ νέοι ἔταν θορυβοῦν γιὰ νὰ ὑψώσουν ἢ νὰ γυρεμίσγουν. Μένος ὄρος δὲν ὑπάχει. Ἡ βασιβᾶβ ἢ λειγῆνα ἢ Θεὸς ἢ σολβαλο.

Δυὸ εἶναι τὰ δημοτικώτερα τραγούδια τοῦ Καρυωτικῆ, Ἐνα γιὰ κάπνιο φουκαροῦ φαντάρο τοῦ ἦταν ὑψηλὸς καὶ, ὄταν πέθανε, δὲν τὸν χάρπισε τὸ γέβετό του καὶ ἔμειναν τὰ πόδια του ἔξω. Νόστιμο, ποῖός λέει; Ἐ Σουγῆς ἄμας ἔχει τέτοια πιὸ νόστιμα. Καὶ ἔν' ἀλλο, σάτυρα δῆθεν τοῦ Μαλακασῆ;

“Α, κόρη, κόρη Μαλακίση,
Ποιός να βεθίη να μίς θαύση,
Μαζών έμέ και σός μεγάλω,
”Ιθια τον ένα και τον άλλο.”

Τὸ βαθὺ νόημα ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ Μαλακιάσης εἶναι τόχα μικρὸς καὶ ὁ Καρυωτάκης μεγάλος. Ἄλλ’ αὐτῆ ἡ διαφορά τοῦ ἀναστράματος δὲν φαίνεται, λέει, γιὰ τὴν ὄρα. Ὁ Μαλακιάσης περὶ ἀκούμα γιὰ μεγάλω, γιὰτὶ ἔχει «τρόπους, παράστρημα, θελκτικὸ μείδιμα, μονόκλ, περιποιημένη φάτσα καὶ ὑπεροπτικὴ γρημιάτσα». Τίποτ’ ἀπ’ αὐτὰ ὁ Καρυωτάκης. Δὲν εἶναι παρὰ ἓνα «μισογὸ σρήνωμα, ἓνα ἄθρημα θανάτου, ἓνα συντημιμένο βάζο καὶ ἓνα κύμβαλον ἀλαλάζων». Ναί, ἀλλὰ θὰ ἔρθῃ ἡμέρα, ποὺ θάναυνοθῶν, θὰ νοιώσουν οἱ στραβοὶ τί μεγάλωσ ποιητῆς κοῦβέται μέσα στὸ μισογὸ σρήνωμα καὶ τί τενεχές, τί ἀληθινὸ κύμβαλον ἀλαλάζων εἶναι ὁ κύβλιος μὲ τὸ μονόκλ. Καὶ θὰ γίνων στὸ τέλωσ κάτι γέλωλ!

“Α, κόρη, κόρη Μαλακίση!
Ποιός τελευταίος θὰ γελᾷ!”

Ὁ Καρυωτάκης, βέβαια, ὁ μικρὸς θὰ φωνῆ μεγάλωσ. Κι’ αὐτὸ γέγεται ἀτύχησ... τοῦ Μαλακιάση καὶ κινεῖ τοὺς νέους σ’ ἐκστάσεις καὶ θαυμασμῶσι! Ἀλλὰ γιὰ μένω, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ φαντασία, μιὰ ἀποκοτιά καὶ μιὰ ἀσέβεια. Ὁ Μαλακιάσης δὲν εἶναι μόνο ἓνας (καὶ-μικρὸς κύβλιος) μὲ ὑπεροπτικὴ γρημιάτσα. Εἶναι καὶ ἓνας θαυμάσιος ποιητῆσι! Νὰ βγάλῃ λοιπὸν ἓνας νέος καὶ νὰ τοῦ φωνάζῃ πῶς εἶναι μικρὸς μπροστά του, καὶ νὰ τὸν προκαλέῃ, καὶ νὰ τοῦ προσηγητῆ πῶς αὐτὸς ὁ νέος, θὰ γελᾷσ τελευταίος, εἶναι κάτι ποὺ οἱ θαυμασταί του, ἀντὶ νὰ τὸ ἐξαίρουν ὡς αστυριῶ ἀποσταυρήνωμα, ἔπρεπε νὰ τὸ κοῦβων, γὰ τὸ ἀποσιωποῦν, ὡς μιὰ κακὴ προζῆ.

Ἀναφέρονται ἐπίσης ἐπιδεικτικὰ καὶ κάτι ἄλλοι αστυριῶσι στίχοι τοῦ Καρυωτάκη:

... καὶ νὰ βλέπω θάρια στ’ ὄνομά μου,
Κλαυμένη Δάρια-Μαλακίση.

Ἰβῶ—τὶ νὰ σός ποῖ— θὰ τὸ θεωροῦσα καλοσύνη, ἀν τὸβλεπω κάποτε, κατὰ τύχη, «δὶπῆλα στ’ ὄνομά μου», τ’ ὄνομα τῆς κυρίας Μαλάμου κάτρω ἀπὸ ἓνα ποιητῆ τῆς ἡ ἀπὸ ἓνα διήγημα. Αὐτὸ τοῦ Καρυωτάκη τοῦ ἔγραφε πῶς καὶ ἀπελευσία. Ἄλλῃ ἀφορμῇ μὲ θαυμασμῶσ, καὶ ἐκστάσεις ἐκ μέρους τοῦ νέου: μιὰ ἀσέβεια πρὸς γυναῖκα ποῦ, ἀν καὶ τ’ ὄνομά τῆς σρκῶνη καλαμπούρα καὶ ὀμοιοκαταληξίς, εἶναι ἡμῶσ μιὰ ποιήτρια καὶ μιὰ διηγηματογράφος ποῦ χροαστῆ νὰ τῆ σέβεται ὁ καθένας.

Ἄλλὰ ἔγραψαν οἱ νέοι τί θὰ πῆ σεβασμῶσι! Αὐτὸ, δυστυχῶσ, δὲν τὸ ἔγραφε οὔτε ὁ Καρυωτάκης. Καὶ τώρα τὸν ἀποθεῶνων ὡς Ἄντισπῶσωπο τῆς ἐποχῆς. Μὲ τὸ δίκωρο του!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΠΕΝΟΠΟΥΣ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἐκδοθῆσα Ἰούλιου, 10.2.1936

6. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΥΩΤΑΚΙΣΜΟΥ

Ἡ ποίηση εἶναι μιὰ ποῦλ μεγάλῃ ὑπόθεση. Ὁρατα σὰν τὴν περσιτέτεια, σκλήρη σὰν τὴν ἀσκητεία, ἀλλότροπη σὰν τὰ παραδόξα ἀνήθη, ποικίλη καὶ ἀτίθαση σὰν τὰ πελώρια συναισθήματα. “Ὅσες φορές μὲ ἀνησυχοῦν τὰ ζητήματά τῆς, ὅσο μὲ πικρυμοῦν οἱ γίναντες τῶν προβλημάτων ποῦ θέτει στὶς σημερινές στιγμές, ἓνας φόβος διαπραχτικότητας, ἀπὸ τὰ βέθη τῶν ἰληγῶν, μὴ ἀφαιρεῖ τὴν πρῶτη ἀφέλεια, τὴ δευτέρα τόλη. Ἀπὸ ποῦ σημεῖο νὰ τὴν ἀγγίξῃ; Ἡ μαχαρίστρη δὲν μ’ ἐπιτρέπει δυστυχῶσ νὰ τὴν δῶ σὰν ἓνα πτωῖμα κειμῆνο ἐκτάδην, γιὰ νὰ τὸ κλάψουν οἱ εὐαίσθητοι καὶ νὰ τὸ στολίσουν οἱ ἀγνές κόρες. Τὸ βλέπω σὰν ἓνα σφιγρὸ ὄργανισμῶ, σὰν ἓνα νέον ἐξάλλο ὄργαν μὸνο χρώων, γεννημῆνο γιὰ τὸ θλάμβο τῆς μεταλλαγῆς, τῆ δάφνη τῆς ἐξέλξεως, καὶ τὸ ἐγκώμιο τῶν μεγάλων ὄργων. Μὲ καίει ἡ ἀσπρατῆ τῆς νέας τῆς μορφῆς. Μοῦ φέρονει τὸν

του, οι αίσθητικές του τολμηρότητες, μάς έδωκαν την αίσθηση τοῦ νέου, που είχαμε ανάγκη. Ήταν σά μια διέξοδος ἀπὸ μια κατάσταση λαβυρινθου Ουσιαστικά ἄνω ο Καβάσιος δὲν μάς έδωσε μια νέα ποιητική γλώσσα. Αὐτὴν μάς τὴν έδωσε ο Καρυωτάκης.

Κι' εἴδω πρέπει ἀκόμη ν' ἀναζητηθῆ τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιδράσεως του. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ ἕναν ποιητῆ, γιὰ ἕναν καλλιτέχνη, νὰ ἐκφράση μιὰν ἀδυναμία, ἢ μιὰν ἀρρώστεια τῆς ἐποχῆς του. Μῆπως κάθε τι ἰσχύοντά μας, οἱ ἀθροῖποι μὲ τὴ στάση τους καὶ μὲ τίς πράξεις τους καὶ μὲ τὰ λόγια τους, δὲ μάς μιλῶν ἄμεσα καὶ πιστωτικά γι' αὐτὴν; Δὲν φτάνει ἀκόμη νὰ βρῆς μὲσ' ἀπ' τὰ στενάχνα τῆς ἐποχῆς σου, νὰ ἐνεργώσῃς τὸ ἄμωρο καὶ ἀπροσδιόριστο ἔργο τῆς; ν' ἀποτελέσῃς τὴ συνισταμένη τῶν ἀνεκφραστῶν πόνων τῆς. Ἡ μάλλον, δὲ μπορεῖς νὰ γίνῃς ὅλα αὐτά, ἀν δὲ βρῆς τὴν καινούρια, δική τους γλώσσα. Γιατὶ ἀν ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν ὡς τώρα εἰπωθεῖ, τούτο εἶναι τὸ μόνο που ἀπομένει στὸ γνήσιο καλλιτέχνη. Κι' αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος που μέσα στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη, ἢ καλύτερα σ' ἐκεῖνο που ἐκφράζει αὐτὴ ἢ ποιητῆ, βρῆκε φωνὰ ἢ ψυχικὴ ἐξάντληση κ' ἢ διανοητικὴ ἐξάθρωση, μιάς γενιάς, ὀψωσιμένης στὸ βάθος γιὰ δευτεῖς συγγραφεῖς, που διαδύονταν καὶ σαρώνονταν μέσα στὸ στροβίλο τῆς πραγματικότητος.

Ἄλλο ζήτημα εἶναι τώρα ἀν πρέπει ν' ἀγαπῶμε καὶ νὰ θαυμάζουμε τὸν Καρυωτάκη, ἢ νὰ τὸν ἀποφεύγουμε σὰ μιὰν ἀρρώστεια καλλιπτική, ἀν θέλουμε νὰ διατηρήσουμε τὴν ψυχικὴ μας ὕγεια. Πά- ντως φαντάζομαι, πὼς σὲ καθένα που τὸν πλησίασε μὲ τὴν εἰξή του ποιητικῶν πόνων, ἢ προσκόλλησῆ του σ' αὐτὸν πρέπει νὰ συμπιῆται μὲ μιὰ περίοδο βαθείας καταπτώσεως, ἀντοεγκαταλείψεως καὶ νο- στήης μετὰλογολίας. Ἡ ἐποχὴ μας ἔξῃσε ἄμεσα τὸ δράμα τοῦ Κα- ρυωτάκη, μετέγγισε ἀπ' τὸ αἷμα του μέσα στὴς φλέβες τῆς. Ἴσως μιὰ ἀλλή ἐποχὴ, θὰ τὸν πλησιάσῃ μ' ἕναν τρόπο διαφορετικὸ, γιὰ νὰ γερῆ ἀπ' αὐτὸν μόνο τὸ ἀνθος τῆς τέχνης του, χωρὶς τὴ μοιραία ἀλλοστε στὴν περὶπτωσή μας, σύγχυση τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ζωῆς. Ἡ ἀπόσταση, θὰ ρυθίλῃ τὰ πράγματα. Ἄλλο εἶναι σημεῖα οἱ «Βέ- θερον» τοῦ Ἰκάτε, κ' ἄλλο ἦταν στὴν ἐποχὴ που τὸν ἐνέπνευσε. Ἄλλὰ μὴ ἔρχεται περισσότερο στὸ νοῦ ἢ μίση τοῦ Μπωντλαίρ. Αὐ-

τὸς πορτίμωρε τὸν ἀγνὸ ἀπ' τὸ βλαῖο θάνατο, Ἴσως ὁ Καρυωτάκης νάῃσε διαφορετικὰ τὴν ποίησή του, ἔκλεισε ἄνω σὰν ἐκεῖνον μέσα σὲ κάθε στίχο του μιὰ πιερὴ σταγόνα ζωῆς, ἔβαλε δάδακτα σὲ δου- μασία τὴν εὐαισθησία του, ἀνικανοποίητος πάντα κ' ἀσημββαστους μὲ τὴν πραγματικότητα.

Τὸς στοχασμὸς αὐτοῦς ἔκαμα, στὴ σκέψη πὼς μπήκαμε κιάνας στὸ δέκατο χρόνο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Καρυωτάκη. Θὰ ἦταν ἀρὰ γε πρόωρα νὰ σχεθοῦμε γιὰ ἕνα φιλοδοξῶν μνημόσυνο τοῦ ποιητῆ, που νὰ ἔχη τὴ σημασία μιᾶς εὐρύτερης ἐπιμνησίας καὶ μιᾶς ἀσφαλιστέρας τοποθετήσεως τῆς περιπτώσεώς του; Βιαστικὸ ἦταν τὸ πέρασμα του ἀνάμεσά μας, πέρασμα δίκλου ἑνὸς θραιμβευτῆ, ἀλλὰ ἑνὸς ἀθρόωπου που μετουσίωσε τὸν πόνου του — ὄχι γιὰ νὰ μᾶς ἐγγίλῃ σὰ ἐξωτερικὰ κώταρα καὶ νὰ μᾶς φέρει τὰ δάκρυα σὰ μάτια, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀπλώσῃ στὴν ἔσωτερικὴ ἐπιφάνεια τῆς ψυχῆς στὸν κλειστὸ κ' ἄδια- πέραστον κόσμου τοῦ καθενὸς μας. Γιατὶ ὁ Καρυωτάκης ἀπελευθερώ- σε τὸν ποιητικὸ λόγο ἀπὸ πολλὰ περσιτὰ πράγματα. Τοῦ ἔδωσε τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκφράσῃ μὲ πειθὺ ψυχικὲς καταστάσεις πὼς σύνθετες σὲ μιὰ νέα φόρμα, μ' ἕνα λυρισμὸ νέον ὅπου βρῆκε θέση ἕνα στοιχεῖο ἰδιαιτέρως ἀντιληπτικὸ ἢ εἰρωνεία.

ΠΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ, Ἡ Καθημερινή, 12.8.1937

14. Κ. Γ. ΚΑΡΥΟΤΑΚΗΣ

Δέκα χρόνια πᾶνε νὰ συμπληρωθοῦν ἀπ' τὴ μέρα, που ὁ ποιητῆς τῶν «Νηστεϊῶν» δὲν ὑπάγει πιά. Κι' ἄνω ἐρχόνται στιγμὲς που μᾶς φαίνεται πὼς ἀκόμη κινεῖται ἀνάμεσα μας. Ἴσο πουλὸ νοιώθουμε τὸν ἑαυτὸ μας μαζί του δεμένο. Γιατὶ γιὰ τὴ γενιά μας, γιὰ ὅλους ὄσους τὸ 1930 περίπου κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους, ὁ Καρυωτάκης δὲν ἦταν ἕνας ἀπὸδὸς ποιητῆς. Ἦταν κάτι περισσότερο. Εἶχε καταντήσει πραγματικὸ σύμβολο.

Ἡ αὐτὰ ἀκόμη δεχτήκαμε τὴ γοητεία τῆς ποίησής του. Ἡ ἔκδο-

ση των «Ήλερτων» του μᾶς συνάντησε πάνω στὰ μαθητικά θρανία. Μᾶς ξάφνιασε. "Όχι τόσο γιὰ τὴν ἀξία τῆς τέχνης του —δὲν εἴμασταν ἀκόμη σὲ θέση νὰ τὴν ἐπιτήσουμε— ὅσο γιὰ τὴν ἰδέαν καὶ τὰ συναισθήματα, ποὺ ἐξέφραζε. Μέσα στὸς στίχους τοῦ ἀνακαλύπταμε τὸν ἑαυτὸ μας, σ' ὅ,τι τὸ ἰδιαιτερο νομίζαμε, πὼς αὐτὸς διέθετε. Ἡ ἀπαισιοδοξία του ἦταν καὶ δικιά μας ἀπαισιοδοξία. Ὁ σκεπτικισμὸς του, καθὼς ἀγκάλαζε ὅλες τὶς παραδεδυμένες ἀξίες τῆς ζωῆς, εἶχε κάτι τὸ κοινὸ μὲ τὴν περιφρόνηση ἢ τὸ πάλιν τὴν ὑπεροπτική συγκατάβαση, ποὺ δείχναμε ἀπέναντι στὰ ἀγαθὰ γεγονότα, ποὺ ἐπιμένουν μὲ τὸ πλὴ συντηρητικὸ καὶ στομφώδες ὕφος, νὰ μᾶς ἐμπνεύσουν τὴν ἐμπιστοσύνη σὲ ἰδανικά, ποὺ ἀπὸ καιρὸ τὰ εἶχαμε ξεγράψει σὺν καταστροφικὰς πλάνες. Ἀλήθεια! Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξεγράσει τὸ εἰρηνικὸ χαμόγελο, ποὺ αὐτόματα διαγράφεται στὰ χεῖρή μας κάθε φορὰ ποὺ βρισκόμασταν μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια προστάθεια;

Τὰ «Ήλερτῶν» ἦρθαν νὰ μεταβάλουν σὲ πίστη, ὅ,τι δὲ μᾶς ἦταν παρὰ ἀπλὴ διάθεση. Μᾶς ἔδωσαν τὸ θεωρητικὸ στήριγμα, ποὺ ἀπεγνωσμένα ζητούσαμε. Ἐίδαμε τὴν ἐκδοσὴ τους σὺν πολὺν ἰσχυρὸ δῶρο. Τὰ ὑποδεχτήκαμε μὲ ἀσυνγκρίτη χαρὰ, πραγματικὰ εὐαργέλιο, ὥστε λοιπὸν ὁ σκεπτικισμὸς, ἡ μισανθρωπία, ὁ ἐγωκεντρισμὸς μας δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, δὲν ἦταν ἐκδηλώσει κατωπόθητας καθὼς ἐπέμενε τὸ περιβάλλον μας νὰ μᾶς πείσει ἀλλὰ ὑπεροπῆς ἀπέναντι του. Μᾶς τὸ ἔλεγε ὁ ποιητῆς τῶν «Νηρηϊῶν». Μᾶς τὸ ἐπεβεβαίωσε ἡ αὐτοκτονία του. "Ἔτσι τοῦλάχιστο πιστεύαμε τότε, ἀνάσσει νὰ πλησιάζουμε τὸ πραγματικὸ βᾶθος τοῦ δόξατός του, νὰ δεῦμε τὶς ἀληθινὰς αἰτίες τῆς ὕστατης καὶ ἀπεγνωσμένης πράξης του. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ τὸν ἀνεβάσουμε σὲ σύμβολο; Πῶς νὰ μὴ θεωρήσουμε τὸν Καρυώτακην γιὰ πραγματικὸ πνευματικὸ ἰδρυτὴ, ντυμένο μάλιστα μ' ἓνα τέτοιο φωτιστέφανο;

Ἡ παιδικὴ γωνιάσῃα δὲν ἔσσει περιορισμὸς. Περιφρονεῖ τὸ μέσον ὄρο. Ἀφίνεται νὰ παρακαυθεῖ ἀπ' τὸ πάθος τῆς, ἀνεξέφραττα ἀνφέρει τὸ ὄνομα τῆς ἀγάτης ἢ τοῦ μίσους, ἐντελῶς φυσικὰ χωρὶς νὰ ὑπολογίσει τοὺς ἐνδοαισιμὸς τῆς λογικῆς. Ὁ Καρυώτακην ἦταν γιὰ ὅλους μας τὸ ἰδεατὸ πρότυπο. Τὰ περὶθώρα τῶν βιβλίων του ὑπομονετικὰ δέχτηκαν τὰ μαθητικά μας δονήματα, τὶς πρώτες παιδίστικες σχέψεις

πάνω στὴ ζωῆ. Κι' οἱ στίχοι καὶ οἱ σχέψεις δὲν ἦσαν παρὰ ἀθεωτικὸς ἀντινόμος, ἄθλια μίμηση τῶν δικῶν του περὶ-ύπων. "Όσα χατωρθώσαν νὰ δῶν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μποροῦν ἀκόμη καὶ τώρα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουν. "Όσο γιὰ τὰ ποιήματά του, ἢ ἀπαργεῖλιά τους εἶχε γίνεαι κάποτε μονωδικὴ μας ἀπασχόληση. Κι' ἀν ἀνακαλέσθουμε κάπως τὴ μνήμη μας, θὰ θυμηθούμε πὼς κάποτε μῖνοι ἦ καὶ μὲ τὴ συντροφία μερικῶν φίλων, σὲ χαμηλά συνοικιακὴ τὰβέρνα, ἢ ἀπόμερο δρομάκι νὰ ἐπιναλαμβάνει μὲ χαμψιάρικο τόνος:

Τὶ νέου ποὺ φτάσαμε ἐδῶ, στὸ ἔργον ἡγῆσ', στὸ χεῖλος τοῦ κόσμου, δῶθε ἀπ' τὸ ὄνειρον καὶ κείθε ἀπὸ τὴ γῆ!
ὅταν ἀπομασχοθήνησεν ὁ τελευταῖος μας φίλος
ἤβημε ἀπ' αὐτὴν ἀέθνηστας τὴν αἰωνία πᾶνη.

Μεῖς μᾶτι βλέπουμε ἀδειανὸ, μὲ βῆμα ισοκαμμένο
τὸν ἴδιον δρόμον παίνομε καθένας μόνηρος,
νιάθημε τ' ἄεριστο κορμί, ποὺ ἔβρανε, σὺν ἔσθρ,
ἐποικωπος ἀπὸ μαζὰ φτάνει ἢ φωνὴ μας ἀγῆς.

Ἡ ζωὴ διαβαίνει, πέγα στὸν ὄριοντα σπηγῆν,
γιὰ θάνατο, καθήμενὸ θάνατο καὶ γολὴ
μόνο, γιὰ μᾶς θὰ φέγει, ὅσο ἂν γένη ἢ ἀγῆναι
τοῦ ἤμου καὶ οἱ αἰῶες πτόσωνε. Κ' εἴμαστε νέοι, ποῶ
νέοι, καὶ μᾶς ἄρρασει ἐδῶ, μιὰ νύχτα, σ' ἓνα βράχο,
τὸ πλοῖο, ποὺ τόσσα χάνεται στὸ ἐσπίσσω τῆρ καροδί,
χάνεται καὶ γωτιόμαστε τὶ νύχτουμε, τὶ νύχτω
ποὺ σβύνουμε ὅλοι, φεγγόνομε ἔτσι νέοι, σχεδὸν παιδιὰ!

"Αὐτὸ τότε πέρασαν ἀρεκτὰ γρόνια. Βρεθήκαμε μέσα στὸ στίβο τῆς ζωῆς. Οἱ περσιότεροι δεθήκαμε μὲ τοὺς καθήμενούς τῆς ἀγῶνες. "Άλλες χίμαιρες, ἀλλὰ ἰδανικά μᾶς μεταβάλανε σὲ σταλθύους τους. Πιστεύαμε, πολλὰς φορὰς ἀναγνώσαμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ πιστεύει στὴν ἀνωτέροτῃτά τους, στὸ ἀπᾶντο κῶρος του. Παλαιώκαμε καὶ παλινο-

με για την υιοποίησή τους. Μά [με] την καινούργια μας πείρα ζητήσαμε να δούμε τον παλιό έαυρό μας. Οι περισσότεροι τον χατέβισαν ανέκαλιπτα. Στο έργο του Καρλωτάκη σήμερα δὲ βρήπουμε πιά παρὰ τὴν ἀπεργασμένη κωνική μᾶς δραματικῆς ἱστορικῆς στιγμῆς Διακρίνομε τὴς καταστρωτικῆς συνέπειες πού θά εἶχε ἡ ἐξακολούθησι τῆς ἐπιδρασῆς του. Ἄγωνίζημαστε, ὅσο μᾶς εἶναι βολικό, νὰ τὴν ἀποφύγομε. Ἡ ζωὴ μᾶς εἰδείξε πού βρίσκαται ἡ ἀληθινὴ διέξοδος.

Κι' ὅμως ἐρχονται κάποιες στιγμῆς, πού καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἀρχῶνα μας νοιῶθουμε κάποιες ἀμφιβολίες. Ἀδιόστερες ἴσως, πού πρὶν ἀκόμη τολμήσουν νὰ ἐμφανιστοῦν ἐξαφανίζονται. Ἡ παρουσία τους ὅμως δέχγει πῶς καὶ ἀκόμη μένει μέσα μας ἀπ' τὸν παλιό έαυρό μας. Κι' ἂν κάποτε ἡ ἄρνησή μας παίρνει μεγαλύτερη ἀπ' ὅ, τι πρέπει ὀξύτητα, ὁ προσεχτικὸς παρατηρητῆς ἀς μὴ τὸ ἀποδώσει σὲ ἐπιπλοῦλο δογματισμό. Ἄν προσέξει περισσότερο, θὰ δεῖ πῶς τὸ μένος μας στρέφεται περισσότερο ἐνάντια στὰ ὑπολείμματα τοῦ παλαιοῦ έαυτοῦ μας, πῶς γίνεται περισσότερο ἀπὸ ἀντίδραση σ' αὐτὸν πού δὲ μᾶς ἐπιτρῆται ἐλευθερεῖα νὰ ἀκολουθήσομε τὸ δρόμο, πού νομίζουμε πῶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴ διέξοδο, παρὰ ἐναντίον τῶν τρίτων. Ἔτσι ἐξήρουνται τὰ ἀντιφατικὰ συναισθήματα, πού μᾶς κυριεύουν κάθε φορὰ, πού ἐξαναρχώμαστε σ' ἐπαφῇ μετ' τὸ έργο του. Τὸ διαπιστώσαμε μετ' τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀπάντων του. Ἡ σκία τοῦ Καρλωτάκη, εἶτε τὸ θέλωμε εἴτε ὄχι, ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς παρακαλύθει σὲ κάθε μᾶς βῆμα. Εἶναι ἡ βαριά καρπὰ τῆς γενῆς μας.

ΒΑΣΩΣ ΒΑΡΗΚΑΣ, *Νεοελληνική Λογοτεχνία*, Ἰανουάριος 1988

15. Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΣΤΑ ΠΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ
(ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΕΡΕΥΝΑ)

Ἡ διὰδοση ἐνός έργου ἢ, ὅπως λέμε ἀλλοιῶς, ἡ ἀπ'τήληψη, σ'τὴν πόλῆ-
ση ὅσο καὶ σ'τὴν πέλορησφία, σγμειώνει τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐπιρροῆς

του πού ἔλῆστε ἄμεσα, σὰμ φυσική χαρτοφιλία. καὶ ἄλλοτε σὰν ἀ-
ναβίωση μετὰ ἀπὸ νεκρῆς περιόδου, ἐρχεται νὰ παρατείνει τὴν ὑπαρ-
ξή του. Κοινῆς ψυχολογικῆς διαθέσεως, βραχίμενες ἀπὸ τὸ βάθος μᾶς
ἐπιλογῆς, μπορεῖ νὰ προκαλέσουν σ'τὴ λογοτεχνία τὴν χωρὶς τὰ διά-
φορα έργα πού τὴ φανερώουν νὰ ἔχουν κοινῆ λογοτεχνικῆς ἀφετη-
ρίες ἢ νὰ συγκατανοῦν μετ' τὴς ἴδιες πηγές.

Ὁ Καρλωτάκης ἄφηκε βαθὺ αὐλάκι σ'τὴν ἐλληνακή ποιήση ὀη-
μουργώντας ἓνα χαρακτηριστικὸ φαινόμενο ἐπιρροῆς. Τὴν λειτουρ-
γία τοῦ ποιητικοῦ λόγου ὁ Καρλωτάκης τὴ στήριξε σὲ πῶλὸ στενή
ἑσωτερικὴ βάση. Κέλεισε πολλοὺς θαυμαστῆς μετ' τὸ μικρό του ἀνά-
στημα, μετ' τὸ ἀνυπόκαρτο, ἀγέλαστο, πινακωμένο του πρόσωπο πού
εἶχε σκληρυνθεῖ σ'τὴν ἐκφραση τῆς πῶ ἀνθρωπίνης ὀδύνης. Δὲν εἶταν
ρεαλιστής, — ὁ ρεαλισμὸς θέλει δύναμη, νεῦρα, παρὰφορο ἀγγαλι-
σμα τῶν πραγμάτων. Ὅστόσο πᾶλει σ'τὴν πεδίστηα. Ἡ πραγματι-
κότητα μετ' τὸν συμπαγῆ ὄγκο τῆς τὸν σολάβωνε, τὸν κύκλωνε, τὸν
ἀκωνητοῦσε. Τὴν ἔβλεπε ψυχρά, μετ' τὸ ἀσυγκρίντο μᾶτι τοῦ νεουρα-
σθενικοῦ. Ἐρεφε ἀσύστατες χίμαιρες καὶ διαθέσεις φυγῆς πού
εἶταν κατὰ βάθος παιδαριώδεις. Καὶ ὅταν δὲν παῖξει μετ' ἀνοικτὰ χαρ-
τιὰ καὶ ὅταν δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ δοῦμε τί ἔκταση παίρνουν μέσα του
οἱ μικρῆς ἐγνοιες, οἱ συγκεκριμένες ἀπολογητέουσες, οἱ ἀηδίες γιὰ τὰ
πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα πού τὸν περιστοιχίζουν, μαντεύομε σὲ
τιποῦς βάλτους βρίσκαται καθισμένη ἡ ζωὴ του.

Κι' ἄλλοι ἀπόληρηρα ἀφησαν σ'τῆς γεμάτους ἀπὸ κωνιές πό-
νου. Μὰ ἡ φωνησφία λειτουργῶσε μέσα τους ἄρωποτικά. Κάποια
εὐφωλεκτη ὕλη ἀναβε πυροκαϊεῖ πού γίνονταν ἀμέσως ὀόματα. Ἡ
ἀπλοῦσταα: πίστευαν στὸ πνεῦμα πού εἶναι ἀξία αἰώνια καὶ δὲν τὴ
ἀγοστεῦουν οἱ ἐνδεις, οὔτε τὴ λεράνουν οἱ ἐξαθλιωμένες βιωτικῆς
συνθήκες, — ὅταν εἶναι προγραμματική. Ὑπό στὰ εἰκοσπέντε του ὁ Ἰζῶν
Κῆρς μετ' ψαλιδισμένα τὰ ὄνειρα, ἄρωστος, ἄδοξος καὶ φτωχός, ἔ-
ρησε τὴν «Ὀδὴ στὸ ἀρδῶν», ἀπαρμῶλλη γιὰ τὸ ἄρωπο ὕψος. Τί
σημασία ἔχει ὅτι τὸ ποίημα τελειώνει μετ' τὴν ἐκφραση τῆς πῶ ὀμῆς
ἀπειτυσίας;

Τοῦ Καρλωτάκη καὶ οἱ φωτεινότεροι στίχοι ἔχουν καὶ τὸ κοῦ-
φιο. Χάσκουν πρὸς τὰ ἀπὸληρητα καθὼς μιλοῦν εἴτε γιὰ τὰ πασα-